

www.dereta.rs

Fridrih Niče
IZABRANA DELA

FRIDRIH NIČE

ZORA

MISLI O MORALNIM PREDRASUDAMA

S nemačkog preveo
BOŽIDAR ZEC

Beograd
2016
DERETA

Naslov originala

Nietzsche, *Werke*, Kritische Gesamtausgabe, hrsg. von Giorgio Colli undazzino Montinari, Fünfte Abteilung, Erster Band, Walter de Gruyter, Berlin 1971

Ima toliko zora
koje još nisu zarudele.

Rigveda

PREDGOVOR

1

U ovoj knjizi čovek nalazi na poslu „podzemnika“, bušača, kopača, podrivača. Čovek ga vidi, pod pretpostavkom da ima oči za takav dubinski rad, kako lagano, smišljeno, s blagom neumoljivošću kroči napred, da se ne bi suviše pojavljivala preka potreba koju sa sobom donosi svako dugo lišavanje svetlosti i vazduha; čovek bi njega samog pri njegovom mračnom poslu mogao nazvati srećnim. Ne čini li se da ga vodi neka vera, da ga obeštećuje nekakva uteha? Da možda hoće da ima sopstvenu dugu tamu, nešto svoje nerazumljivo, skriveno, zagonetno, jer zna šta će i on imati: sopstveno jutro, sopstveno izbavljenje, sopstvenu *zoru*?... Izvesno je da će se on vratiti: ne pitajte ga šta želi tamo dole, on će vam to već sam reći, taj prividni Trofonije i podzemnik, tek kada opet „postane čovek“. Čovek se temeljno oduči od ćutanja kad je tako dugo kao on bio krtica, usamljen...

2

Zaista, moji strpljivi prijatelji, reći ću vam šta sam želeo tamo dole, ovde u ovom kasnom predgovoru koji bi lako mogao postati poslednji oproštaj, posmrtni govor: jer sam se vratio i – imao sam sreće. Ne pomišljajte da ću vas pozvati na isti smeo poduhvat! Ili samo na istu usamljenost! Jer, onaj ko se zaputi takvim sopstvenim stazama ne sreće nikoga: to sa sobom donose „sopstveni putevi“. Niko ne dolazi da mu pri tom pomogne; sa svim

onim što ga snalazi od opasnosti, slučaja, pakosti i lošeg vremena mora sam da izađe na kraj. On upravo *za sebe* ima svoj put – i, kao što je pravo, svoju jetkost, svoju prigodnu odvratnost od toga „za sebe“: čemu, na primer, pripada to da se zna da ni njegovi prijatelji nisu kadri da dokuče gde je on, kuda ide, što će se oni katkad zapitati „kako on uopšte ide? Ima li još – nekakav put?“ Tada sam preduzeo nešto što ne bi smelo biti svačija stvar: spustio sam se u dubinu, bušio tlo, započeo sam da istražujem i prekopavam staro *poverenje* na kome smo mi filozofi već nekoliko milenijuma uobičajavali da gradimo kao na najpouzdanijem temelju, stalno, iako se dosad svaka zgrada rušila: započeo sam da potkopavam naše *poverenje prema moralu*. Ali, vi me ne razumete?

3

Do sada se najgore razmišljalo o dobru i zlu: to je uvek bilo suviše opasna stvar. Savest, dobar glas, pakao, u datom slučaju čak policija nisu dozvoljavali i ne dozvoljavaju nepredubeđenost; upravo u prisutnosti morala, kao naočigled svakog autoriteta, ne treba da se misli, još manje da se govori: tu se pažljivo – *sluša!* Otkad svet postoji, još nijedan autoritet nije bio voljan da dopusti da se uzme za predmet kritike; a čak moral kritikovati, uzimati ga kao problem, kao problematičan: kako? zar to nije bilo – nije li to – nemoralno? Ali moral ne raspolaze samo svakom vrstom užasnih sredstava kako bi prsti kritike i sprave za mučenje bili od njega podalje; njegova pouzdanost počiva još više u izvesnoj umetnosti opčaravanja u koju se razume, on ume da „oduševi“. Uspeva da, često jednim jednim pogledom, parališe kritičku volju, čak da je k sebi primami; postoje slučajevi u kojima zna da je okrene protiv nje same: tako da ona tada poput škorpije ubada žalac u sopstveno telo. Upravo se moral oduvek razume u svako đavolstvo umetnosti nagovaranja: ne postoji nijedan govornik, čak ni danas, koji mu se ne bi obratio za pomoć (neka se, na primer, oslušne zborenje čak naših anarhista: kako li moralno govore da bi bili ubedljivi! Na kraju, sami sebe čak nazivaju „dobrima i pravednima“.). Upravo se moral oduvek, otkad se na zemlji govori i nagovara, dokazivao kao najveći majstor zavođenja i, što

se tiče nas filozofa, kao istinska *Kirka filozofa*. Ipak, šta je razlog što su od Platona svi filozofski neimari u Evropi zaludno gradili? Što pretili da se surva ili već leži u kršu sve ono što su sami časno i ozbiljno držali za *aere perennius*¹? O, kako li je pogrešan onaj odgovor koji se još i sada drži spreman za to pitanje, „jer su svi oni prenebrekli pretpostavku: ispitivanje temelja, kritiku čitavog uma“ – taj sudbonosni odgovor Kanta koji time nas moderne filozofe uistinu nije mamio na čvršće i manje varljivo tlo! (I jedno naknadno pitanje: nije li bilo donekle neobično zahtevati da neko oruđe kritikuje svoju izvrsnost i valjanost; da sam intelekt „sazna“ svoju vrednost, moć, svoje granice; nije li to čak u izvesnoj meri besmisleno?) Štaviše, pravi odgovor bio bi da su svi filozofi gradili zavedeni moralom, pa i Kant; da se njihova namera prividno okončavala u izvesnosti, „istini“, zapravo u „*veličanstvenim moralnim zgradama*“, da se još jednom poslužimo bezazlenim jezikom Kanta koji kao svoj „ne tako blistav, ali ipak ne i nezaslužan“ zadatak naznačava „poravnavanje i učvršćivanje tla za te veličanstvene moralne zgrade“ (*Kritika čistog uma* II, str. 257). Ah, u tome nije uspeo, naprotiv – kao što se danas mora reći. Kant je upravo takvom zanesenjačkom nakanom bio pravi sin svoga stoleća, koje se više nego ijedno drugo može nazvati stolećem zanesenjaštva; a to je, srećom, ostao i kada se imaju u vidu vrednije strane tog stoleća (na primer, u onoj dobroj količini senzualizma koji je preneo u svoju teoriju saznanja). I njega je ujeo moral-tarantula Ruso, i njemu je u dnu duše ležala misao moralnog fanatizma, a kao njen izvršilac osećao se i izjašnjavao jedan drugi Rusoov učenik, naime Robespjer s onim *de fonder sur la terre l'empire de la sagesse, de la justice et de la vertu*² (Govor od 7. juna 1794). S druge strane, s takvim francuskim fanatizmom u duši nije se moglo nefrancuski dublje, temeljitije, nemačkije – ako je još i danas reč „nemački“ dopuštena u tom smislu – time baviti, nego što se time bavio Kant: da bi stvorio prostor za *svoje* „moralno carstvo“, osetio je potrebu da zametne nedokaziv svet, lo-

¹ „Trajniji od bronze.“ Iz jedne Horacijeve pesme. - *Prim. prev.*

² „Osnovati na zemlji carstvo mudrosti, pravde i vrline.“ - *Prim. prev.*

gičku „onostranost“, za šta mu je upravo bila potrebna njegova *Kritika čistog uma*! Drugim rečima, *ona mu nikad ne bi bila potrebna* da mu nije bilo važnije jedno od svega ostalog: da učini ne-napadljivim „moralno carstvo“, ili još bolje – neopipljivim za um: prejako je osećao upravo mogućnost napadanja moralnog poretka stvari od strane uma! Kant je, kao od davnina svaki dobar Nemač, u odnosu na prirodu i istoriju, temeljnu *nemoralnost* prirode i istorije, bio pesimist; on je verovao u moral ne zato što se dokazuje prirodom i istorijom, nego uprkos činjenici da mu se prirodom i istorijom stalno protivreči. Možda ima razloga da se, kako bi se razumelo ovo „uprkos“, podseti na nešto slično kod Luterera, tog drugog velikog pesimista koji je to s jednom luterovskom odvažnošću stavio na dušu svojim prijateljima: „Kad bi čovek bio kadar da umom dokuči kako može biti milostiv i pravedan Bog koji pokazuje toliko gneva i pakosti, za šta bi mu onda bila potrebna *vera*? Naime, oduvek ništa nije na nemačku dušu ostavljalo dublji utisak, ništa je nije „iskušavalo“ više nego taj najopasniji od svih zaključaka koji je svakom pravom Romanu greh prema duhu: *credo quia absurdum est*³; s tim zaključkom se nemačka logika prvi put pojavljuje u istoriji hrišćanske dogme; ali još i danas, hiljadu godina kasnije, mi današnji Nemci, pozni Nemci u svakom pogledu, nešto o istini, *mogućnosti* istine slutimo iza čuvenog realnodijalektičkog načela kojim je Hegel svojevremeno pomogao nemačkom duhu da dođe do pobeđe nad Evropom – „protivrečnost pokreće svet, sve stvari protivreče sebi samima“ – : jer mi smo, čak i u logici, pesimisti.

4

Ali *logički* sudovi vrednosti nisu najniži i najtemeljitiji do kojih je kadra da se spusti odvažnost našeg podozrenja: poverenje u um, poverenje s kojim valjanost tih sudova stoji i pada, jeste – kao poverenje – *moralni* fenomen... Možda nemački pesimizam treba da načini poslednji korak? Možda mora još jednom da

³ „Verujem, jer je besmisleno.“ Izreka koja se pripisuje crkvenom ocu Tertulijanu. - *Prim. prev.*

na strašan način stavi naporedo svoj *credo* i svoj *absurdum*? Ako je *ova* knjiga, zadirući u moral i prevazilazeći poverenje prema njemu, pesimistička, ne bi li ona upravo time trebalo da bude nemačka? Jer, ona zapravo prikazuje protivrečnost i ne zazire od toga: u njoj se otkazuje poverenje – a zašto? *Zbog moralnosti!* Ili, kako treba da zovemo ono što se u njoj – u *nama* – događa, jer bismo prema svom ukusu dali prednost skromnijim rečima? Ali, nema sumnje, i *nama* još govori neko „ti treba“, i još se pokoravamo strogom zakonu nad *nama*, a to je krajnji moral koji i *nama* biva još čujan, po kome i mi još znamo *živeti*, ako smo igde tu smo i mi još *ljudi savesti*: zato, naime, što ne želimo da se vratimo onome što smatramo preživelim i trošnim, bilo čemu „neverodostojnom“, neka se to zove Bog, vrlina, istina, pravda, ljubav prema bližnjem; što sebi ne dopuštamo nikakve lažne mostove ka starim idealima; što smo iz osnova neprijatelji svemu što bi htelo da u *nama* posreduje i da se u nas meša; neprijatelji prema svakoj mlakosti svakog romantizma i otadžbinarenja; neprijatelji i prema artističkom uživanju, artističkoj nesavesnosti koja bi želela da nas nagovori da obožavamo tamo gde više ne verujemo – jer smo artisti; ukratko, neprijatelji prema čitavom *feminizmu* (ili idealizmu, ako je čoveku milije da to čuje) koji večno „uznosi“ i koji večno upravo time „unižava“. Jedino kao ljudi *te savesti* osećamo se još srodni s nemačkom čestitošću i bogobojažljivošću koja se datira hiljade godina unazad, iako kao njeni najsumnjiviji i poslednji izdanci, mi imoralisti, današnji ateisti, pa čak u izvesnom smislu kao njeni naslednici, izvršioci njene najunutrašnjije volje: pesimističke volje, kao što sam već rekao, koja ne zazire od toga da samu sebe poriče, jer to čini sa *zadovoljstvom!* U *nama* se vrši – ako želite formulu – *samoukidanje morala*.

5

Ali posle svega: zašto bismo morali ono što jesmo, što želimo i što ne želimo kazivati tako glasno i s takvom žustrinom? Pogledajmo to hladnije i mudrije, s veće udaljenosti i visine! Recimo to, kao što se može među *nama* reći, tako tiho da čitav svet prečuje to i *nas*! Pre svega, recimo to lagano... Ovaj predgovor dola-

zi kasno, ali ne prekasno; uostalom, šta znači pet-šest godina? Jedna takva knjiga i jedan takav problem ne žure; povrh toga, mi smo prijatelji tog *lento*⁴, ja isto tako kao i moja knjiga. Nisam uzalud bio filolog; a možda sam i dalje filolog, to jest učitelj sporog čitanja: – najzad, ja i pišem sporo. Sada ne pripada samo mojim navikama već i mom ukusu – možda rđavom – da više ne pišem ništa što neće dovesti do očajanja svakoga ko je „u žurbi“. Naime, filologija je ona cenjena umetnost koja od svog poštovaoca traži, pre svega, jedno: idenje po strani, prepuštanje vremenu, utišavanje, usporavanje – umetnost poput zlatarevih umetnosti i znanalštva primenjenih na *reč*, umetnost koja ima da svršava samo fin, pipav posao i koja ne postiže ništa ako to ne čini *lento*. A upravo je zbog toga filologija danas potrebnija nego ikad, upravo nas zbog toga najsnažnije privlači i opčinjava usred epohe „rada“, što će reći: žurbe, neuljudne i neumerene hitnosti koja hoće odmah da svrši sa svim stvarima, čak sa svakom starom i novom knjigom. Sama filologija ne svršava tako lako ni sa čim: ona uči da se *dobro* čita, to jest da se čita lagano, temeljno, pažljivo, smotreno, sa skrivenim mislima, s odškrinutim duhovnim vratima, s nežnim prstima i očima... Moji strpljivi prijatelji, ova knjiga se obraća samo savršenim čitaocima i filozofima: *naučite* da me dobro čitate!

Ruta kod Đenove,
u jesen 1886.

⁴ Lento (itl.) - sporo, lagano; u muzici oznaka za sporo. - *Prim. prev.*

PRVA KNJIGA

1

Naknadna razboritost. – Sve stvari koje dugo žive postepeno se prožimaju umom tako da time njihovo poreklo iz bezumlja biva neverovatno. Ne zvuči li za osećanje gotovo svaka tačna istorija nekog nastanka paradoksalno i drsko? Zar, u stvari, dobar istoričar ne *protivreči* stalno?

2

Predrasuda učenih. – Ispravan je sud učenih da su ljudi svih vremena verovali kako *znaju* šta je dobro i zlo, dostojno hvale i pokude. Ali predrasuda je učenih da *to sada bolje znamo* nego ikad.

3

Sve ima svoje vreme. – Kada je svemu dao pol, čovek je mislio ne da se igra, već da je stekao dubok uvid: – ogromnost te zablude on je sebi priznao vrlo kasno, a ni sada možda je nije sasvim priznao. – Isto tako čovek je svemu što postoji pripisao vezu s moralom i svetu na pleći natovarivši *etičko značenje*. Jednoga dana to će imati isto toliko vrednosti, ne više, koliko je već danas ima verovanje u muškost ili ženskost sunca.

4

Protiv zamišljene disharmonije sfera. – Opet moramo svet da oslobodimo od silne *lažne* veličanstvenosti zato što je ona protiv

pravednosti koju sve stvari mogu od nas da zahtevaju! I u tu svrhu potrebno je da svet ne vidimo disharmoničnijim nego što jeste!

5

Budite zahvalni! – Veliki uspeh dosadašnjeg ljudskog roda jeste što ne treba više da stalno zaziremo od divljih životinja, varvara, bogova i svojih snova.

6

Opsenar i njegova suprotnost. – Čudnovato u nauci stavlja se nasuprot čudnovatom u opsenarevoj umetnosti. Jer, on želi da nas navede da vidimo vrlo jednostavnu kauzalnost tamo gde, u stvari, deluje vrlo složena uzročnost. Međutim, nauka nas prisiljava da napustimo verovanje u proste uzročnosti upravo tamo gde se sve čini tako lako shvatljivo i gde smo mi budale privida. „Najjednostavnije“ stvari vrlo su *složene* – čovek nije kadar da se tome dovoljno načudi!

7

Naučiti da se drugačije oseća prostor. – Da li su prave stvari ili imaginarne stvari više doprinele ljudskoj sreći? Izvesno je da je *širina prostora* između najveće sreće i najdublje nesreće uspostavljena tek pomoću imaginarnih stvari. Prema tome, *ta* vrsta osećanja prostora, pod uticajem nauke, sve se više smanjuje: isto kao što nas je nauka naučila, i još nas uči, da osećamo da je Zemlja mala, da je čak i Sunčev sistem samo tačka.

8

Transfiguracija. – Oni koji beznadežno pate, oni koji smušeno sanjare, oni koji zanose natprirodne stvari – to su *tri grupe* na koje Rafael deli ljude. Mi tako ne gledamo svet – a ni Rafael

ne bi više *mogao* da ga gleda kao što ga je gledao: on bi video novu transfiguraciju.

9

Pojam običajnog morala. – U odnosu na način života na koji je ljudski rod živio čitave hiljade godina, mi sadašnji ljudi živimo u vrlo nemoralnom vremenu: moć običaja je začudo oslabila, a osećanje za moral toliko se prečistilo i toliko uznelo da se može označiti i kao nestalo. Zato nama, dockan rođenima, bivaju teški temeljni uvidi u nastanak morala; oni ostaju da nam, ako smo ih uprkos tome našli, prijanjaju uz jezik i ne žele napolje: zato što grubo zvuče! Ili što se čini da klevetaju moral! Tako, na primer, odmah *glavni stav*: moral nije ništa drugo (to jest naročito *nije ništa više!*) nego pokornost običajima ma koje vrste oni bili; a običaji su *predanjem prenesen* način delanja i procenjivanja. U stvarima u kojima ne naređuje tradicija, moral ne postoji; i ukoliko je neznatnije život određen tradicijom, utoliko je manji krug morala. Slobodan čovek je nemoralan pošto želi da u svemu zavisi od sebe, a ne od nekakve tradicije: u svim prvobitnim stanjima ljudskog roda „zao“ znači toliko koliko i „individualan“, „slobodan“, „samovoljan“, „nenaviknut“, „nepredvidiv“, „neuračunljiv“. Uvek mereno prema merilu takvih stanja: neka radnja se čini *ne* zato što je iznuđava tradicija, nego i iz drugih motiva (na primer, zbog individualne koristi), pa čak i iz motiva koji su nekad utemeljili tradiciju, tako da se radnja naziva nemoralnom i tako je čak oseća njen vršilac: jer se ona ne čini iz poslušnosti prema tradiciji. Šta je tradicija? Neki viši autoritet kome se čovek povinuje ne zato što naređuje ono što nam je *korisno*, nego zato što *naređuje!* – Čime se to osećanje pred tradicijom razlikuje od osećanja plašnje uopšte? To je plašnja od nekog višeg intelekta koji tu naređuje, od nepojamne, neodređene moći, od nečeg što je više od ličnog; to je *praznoverje* u toj plašnji. – Prvobitno su čitav odgoj i nega zdravlja, brak, medicina, zemljoradnja, rat, govorenje i ćutanje, opštenje među sobom i s bogovima pripadali moralu: on je zahtevao da se propisi uvažavaju, a da se *na sebe* kao jedinku ne misli. Dakle, prvobitno je sve bilo običaj, pa onaj ko je

želeo da se iznad njega vine, morao je da postane zakonodavac i vrač i neka vrsta polubožanstva: to jest morao je da *stvara* običaje – strašna, po život opasna stvar! – Ko je najmoralniji? *Jednom* onaj koji najčešće ispunjava zakon: dakle, poput Bramana, svest o zakonu nosi svukud i u svakom trenutku, tako da je jednako stvaralački u prilici da zakon ispunjava. *Zatim* onaj koji ga ispunjava i u najtežim slučajevima. Najmoralniji je onaj koji najčešće *prinosi žrtvu* običaju: ali, koje su najveće žrtve? Prema odgovoru na to pitanje razvija se više različitih morala; ali najvažnija razlika ostaje ipak ona koja luči moralnost *najčešćeg ispunjavanja* od moralnosti *najtežeg ispunjavanja*. Neka se čovek ne prevari u motivu onog morala koji iziskuje najteže ispunjavanje običaja kao znak moralnosti! Samosavlađivanje se ne iziskuje zbog njegovih korisnih posledica koje ono ima za jedinku, nego da time pretežno izlaze na videlo običaj i tradicija uprkos svoj individualnoj protivpohoti i koristi: pojedinac treba da se žrtvuje – to zahteva *običajni moral*. – Međutim, oni moralisti koji kao *Sokratovi* sledbenici savetuju *jedinki* moral samosavlađivanja i uzdržljivosti, kao njenu najsopstveniju korist, njen najličniji ključ za sreću, *čine izuzetak*, – i kad nam se to drugačije čini, to je tako, jer smo odgojeni pod njihovim naknadnim delovanjem; svi oni kroče novom stazom pod grdnim kuđenjem svih predstavnika običajnog morala; kao nemoralni, oni se izdvajaju iz zajednice i u najdubljem smislu su zli. Isto tako, nekom vrlom Rimljaninu starog kova svaki *brišćanin*, koji je na prvom mestu težio *vlastitom blaženstvu*, činio se zlim. – Svuda gde postoji nekakva zajednica i, prema tome, običajni moral, vlada i misao da kazna za ogrešenje o običaj pada pre svega na zajednicu: ona natprirodna kazna čije se ispoljavanje i granica tako teško poimaju i u koji se proniče s tako praznovernom strepnjom. Zajednica može pojedinca prisiliti da popravi rđave posledice koje su usledile iz njegovog dela učinjenog pojedincu ili njoj; ona je kadra i da mu se osveti zato što se zbog njega, kao tobožnja naknadna posledica njegovog dela, nad zajednicom razbesnela oluja božjeg gneva; ali ipak ona krivicu pojedinca oseća pre svega kao *svoju* i njegovu kaznu podnosi kao *svoju*: „običaji su se rasklimali“, tako jadikuje svačija duša, „kad su moguća takva dela“. Svaka individualna radnja, svaki in-

dividualni način mišljenja izaziva jezu; čak se ne može izračunati šta mora da su upravo ređi, iskušaniji, iskonskiji duhovi tokom istorije pretrpeli od toga što su ih uvek osećali kao zle i opasne, pa čak što su *sami sebe tako osećali*. Pod vlašću običajnog morala originalnost svake vrste stekla je nemirnu savest; do ovoga trenutka nebo najboljih je time još tmurnije nego što je moralo biti.

10

Smisao morala i smisao kauzalnosti u obrnutoj srazmeri. – U meri u kojoj se povećava smisao kauzalnosti, smanjuje se obim carstva morala: jer svaki put kada je shvatio nužne učinke i naučio da ih odvaja od svih slučajnih učinaka i uzgrednih posledica (*post hoc*), čovek je uništio bezbroj *imaginarnih kauzalnosti* u koje je do tada verovao kao u temelje običajâ – stvarni svet je mnogo manji od imaginarnog sveta – i svaki put je nešto strepnje i prinude iščezlo iz sveta, svaki put i nešto poštovanja autoriteta običaja: moral u celini trpeo je štetu. Nasuprot tome, ko hoće moral da uveća, moraće znati kako da spreči da moguće postane *kontrolisanje* rezultata.

11

Narodni moral i narodna medicina. – Na moralu koji vlada u zajednici svako neprekidno radi: većina skuplja silne primere za asertorni *odnos između uzroka i posledice*, između krivice i kazne, potvrđuje ga kao dobro utemeljen i učvršćuje svoje verovanje: neki iznova posmatraju radnje i njihove posledice i iz tih posmatranja izvlače zaključke i zakone: najmalobrojniji prave, tu i tamo, zamerke i slabe verovanje u te tačke. – Međutim, svi su oni isti u sasvim sirovom, *nenaučnom* karakteru svoje delatnosti; da li je reč o primerima, posmatranjima ili zamerkama, da li je reč o dokazivanju, potvrđivanju, izražavanju ili pobijanju nekog zakona – to je bezvredni materijal i bezvredna forma, kao što su bezvredni materijal i forma svake narodne medicine. Narodna medicina i narodni moral pripadaju jedno drugom, i ne bi više trebalo

da se tako različito procenjuju, što se još uvek radi: oboje su *najopasnije* pseudonauke.

12

Posledica kao dodatak. – Nekad se verovalo da uspeh nekog čina nije posledica, već slobodan dodatak – i to božji. Da li se može zamisliti veća pometnja? Čovek je morao posebno da se potruži oko čina, a posebno oko uspeha tog čina, potpuno različitim sredstvima i postupcima!

13

K novom vaspitanju ljudskog roda. – Vi na pomoć spremni i dobronamerni, pomozite ipak na *jednom* poslu: da se pojam kazne koji je prekrilio čitav svet udalji iz njega! Ne postoji ljući korov! Taj pojam nije postavljen samo u posledice naših postupaka – a kako je užasno i nerazborito već to što se uzrok i posledica shvataju kao uzrok i kazna! Ali čovek je učinio više i potpuno čistu slučajnost lišio nevinosti tom bezočnom umetnošću tumačenja pojma kazne. Da, čovek je s ludilom dogurao tako daleko, što znači da se i sam život oseća kao kazna; to je tako kao da je do sada vaspitanjem ljudskog roda upravljala maštarija tamničkih majstora i dželata!

14

Značaj ludila u istoriji moralnosti. – Ako su uprkos onom strahovitom pritisku „običajnog morala“ pod kojim su živеле sve ljudske zajednice – hiljade godina pre naše ere i tokom naše ere do dana današnjeg (mi sami živimo u neuglednom svetu izuzetaka i takoreći u zloj zoni) – ako su, kažem, uprkos svemu tome nove i devijantne ideje, procenjivanja, nagoni stalno izbijali, onda se to dešavalo samo uz pomoć jezivog saveznika: to je gotovo svuda ludilo koje krči put novoj misli, kida stegę poštovanog običaja i praznoverja. Shvatate li zašto je to moralo da bude ludilo? Nešto

što je u glasu i izgledu tako jezivo i neuračunljivo poput demon-
skih ćudljivosti vremena i mora, i stoga dostojno slične bojazni i
motrenja? Nešto što je tako vidljivo nosilo znak potpune nesvo-
jevoljnosti kao što su epileptičareva grčenja i pena, nešto što se či-
nilo da na taj način označava ludaka kao masku i trubu božan-
stva? Nešto što je samom nosiocu nove misli ulivalo strahopošto-
vanje i jezu od samoga sebe, a što je suzbijalo grižu savesti i na-
gonilo ga da postane prorok i mučenik toga? – Dok nam se danas
još neprekidno predočava kako je geniju pridodato umesto zrnca
umnosti zrnice ludila, svi ljudi ranijih epoha bili su skloniji misli
da je svuda gde se pomaljalo ludilo postojalo i zrnice genijalnosti
i mudrosti – nešto „božansko“, kako je čovek sebi došaptavao.
Štaviše, čovek se izražavao dovoljno snažno. „Najveća dobra
Grčke iznikla su iz ludila“, rekao je Platon, zapisavši mišljenje či-
tavog starog sveta. Pođimo još korak dalje: svim onim nadmoć-
nim ljudima koji su osećali neodoljivu potrebu da skrše jaram bi-
lo kakvog morala i donesu nove zakone, nije preostajalo ništa
drugo – *ako stvarno nisu bili ljudi* – nego da se prave ljudi ili da
polude. I to važi za sve novatore u svim oblastima života, a ne sa-
mo u religiji i politici. Čak se i reformator poetskog metra morao
potvrditi kroz ludilo. (Čak i u mnogo blažim vremenima ludilo je
u pesnika ostajalo izvesna konvencija: za kojom je, na primer, po-
sezao Solon kad je Atinjane podstrekavao na ponovno osvajanje
Salamine.) – „Kako čovek može sebe da napravi ludim ako to ni-
je i ako se ne usuđuje da tako izgleda?“, gotovo svi značajni ljudi
davnih vremena prepuštali su se tom užasnom misaonom toku;
tajno učenje o majstorima i dijetetskim znakovima rasprostrlo se
povrh toga zajedno s osećanjem nevinosti, čak svetosti takvih me-
ditacija i namera. Uputstva kako da se kod Indijanaca postane
vrač, kod srednjovekovnih hrišćana svetac, kod Grenlandana
„angedkok“, kod Brazilaca „paje“, jesu u stvari ista: besmisleni
post, produženo polno uzdržavanje, odlazak u pustinju, penjanje
na neko brdo ili stub, „sedenje na staroj vrbi koja gleda na jezero“
i, prosto-naprosto, razmišljanje ni o čemu drugom nego o onom
što je kadro da sa sobom donese ushićenje i duhovni nered. Ko bi
se drznuo da baci pogled u divljinu najljućih i najvećih duševnih
muka u kojima su verovatno sahnuli upravo najplodotvorniji lju-

di svih vremena? Ko bi slušao uzdahe usamljenik i onih pomućenog uma: „O, vi nebesnici, podarite mi ludilo! Ludilo da najzad u samoga sebe verujem! Dajte delirijume i grčeve, iznenadne bleške svetlosti i periode tame; prestravite me takvom jezom i ognjem kakve nije iskusio još nijedan smrtnik, prestravite me grmljavinom i lutajućim sablastima; dopustite mi da urlam i cvilim i poput životinje gmižem: samo da nađem veru u samom sebi! Razdire me sumnja. Dotukao sam zakon i sada od njega strepim kao što živ čovek zadire od leša. Ako nisam *iznad* zakona, onda sam najpodliji od svih bednika. Novi duh što je u meni – otkuda je ako nije od vas? To mi ipak dokazuje da sam jedan od vas; jedino mi ludilo to dokazuje.“ A prečesto je taj žar i suviše dobro dosezao svoj cilj: u ono vreme kada je hrišćanstvo pružalo najveći dokaz svoje plodnosti u stvaranju svetaca i isposnika i zamišljalo da sâmo sebe time dokazuje, u Jerusalmu su postojale velike ludnice za unesrećene svece, za one koji su izlivom ludila ugasili poslednju iskrnu svoje umnosti.

15

Najstarije utehe. – Prva stepenica: u svakoj nelagodnosti i nedaći čovek vidi nešto za šta mora učiniti da neko drugi trpi – pri tom on biva svestan svoje još postojeće moći, i to ga teši. Druga stepenica: u svakoj nelagodnosti i nedaći čovek vidi kaznu, to jest ispaštanje za krivicu i sredstvo da se *oslobodi* opake čarolije stvarne ili tobožnje nepravde. Kad primeti tu *prednost* koju donosi nesreća, on više ne misli kako mora učiniti da za nju, za nesreću, neko drugi trpi – on se odriče te vrste zadovoljstva zato što sada ima drugo zadovoljstvo.

16

Prvo načelo civilizacije. – Kod primitivnih naroda postoji vrsta običajâ čija je svrha, izgleda, da budu običaj uopšte: mučne i u osnovi suviše odredbe (kao, na primer, one među stanovnicima Kamčatke, da sneg s obuće nikad ne skidaju nožem, da nikad nož ne koriste kao žarač, da nikad u vatru ne stavljaju gvožđe – i

ko se toga ne pridržava, umreće!) koje, međutim, neprekidno održavaju u svesti stalnu blizinu običaja, neprekidnu prisilu da se običaj vrši: u cilju potkrepljivanja velikog načela s kojim civilizacija počinje: svaki običaj je bolji nego nepostojanje običaja.

17

Dobra i zla priroda. – Prvo su ljudi sebe unosili u prirodu: svuda su videli sebe i sebi ravne, to jest svoje zle i ćudljive temperamentе, takoreći skrivene iza oblaka, nepogoda, zverinja, drveća i biljaka: tada su pronašli „zlu prirodu“. Potom je došlo vreme, ono Rusoovo, kada su ljudi težili da se razlikuju od prirode: bili su jedni drugih tako siti da su bezuslovno poželeli da poseduju nekakav kutak u svetu u koji čovek ne odlazi sa svojom patnjom: tada su pronašli „dobru prirodu“.

18

Moral svojevoljnog trpljenja. – Šta je najveće uživanje za ljude koji žive u ratnom stanju u maloj zajednici čiji je opstanak stalno ugrožen i u kojoj vlada najstroži moral? Dakle, za moćne, osvetoljubive, neprijateljske, podmukle, podozrive, na najstrašnije spremne i lišavanjem i moralom otvrdle duše? *Uživanje u svireposti*: upravo kao što se smatra i *vrlinom* takve duše u takvim stanjima da u svireposti bude pronicljiva i nezasita. U činjenju svirepih dela zajednica se potkrepljuje i ovog puta odbacuje od sebe sumornost postojane strepnje i opreza. Svirepost je jedno od najstarijih uživanja pri svetkovinama ljudskog roda. Prema tome, verovalo se da se i *bogovi* potkrepljuju i da su svečano raspoloženi kada im se ponudi prizor svireposti – i tako je u svet nečujno promaklo verovanje kako *svojevoljno trpljenje*, samoizabrano mučeništvo ima istinski smisao i vrednost. U zajednici običaj postepeno oblikuje praksu shodno tom verovanju: odsad čovek biva nepoverljiviji prema svakom kiptavom dobrom osećanju, a poverljiviji prema svim bolnim stanjima; čovek sebi kaže: bogovi svakako mogu na nas da gledaju nemilostivo zbog sreće, a milostivo zbog našeg trpljenja – nikako ne sapatnički! Jer, zajednička pat-

nja zaslužuje prezir i nedostojna je snažne, strašne duše; ali, milostivo zato što ih prizor ljudskog trpljenja dovodi u dobro raspoloženje i daje im osećanje moći. Tako u pojam „najmoralnijeg čoveka“ zajednice ulazi vrlina čestog trpljenja, lišavanja, mukotrpnog življenja, svirepog mučenja – *ne*, treba to stalno ponavljati, kao sredstvo discipline, samoovladavanja, želje za individualnom srećom, već kao vrlina koja zajednici donosi dobar glas kod zlih bogova, a bogovima stalno donosi miris žrtve pokajnice na oltaru. Svi oni duhovni vođi narod koji su bili kadri da u teškom plodotvornom glibu njihovih običaja pokrenu nešto, morali su da poseduju sem ludila i svojevoljno mučeništvo kako bi stekli veru – ponajviše i pre svega, kao uvek, veru u same sebe! Što je više upravo njihov duh sledio nove staze i bivao, prema tome, razdiran grizom savesti i strepnjama, to su oni svirepije besneli protiv sopstvenog tela, sopstvene požude i sopstvenog zdravlja – kao da su božanstvu nudili naknadu u zadovoljstvu iz straha da se ono ne bi razgnevalo zbog zanemarivanih i suzbijanih običaja i postavljanja novih ciljeva. Neka se ne poveruje prebrzo da smo se sada potpuno oslobodili takve logike osećanja! Neka se najherojskije duše među nama same zapitaju o tome. Svaki, i najmanji, korak na polju slobodnog mišljenja i lično oblikovanog života oduvek se postizao duhovnim i telesnim mukama: ne samo koraćanje napred, ne! Već svaki oblik koraćanja, kretanja i promene iziskivao je bezbroj mučenika tokom svih hiljadu godina koje su tragale za stazama i postavljale osnove, godina na koje, svakako, ne mislimo kada, kao obično, govorimo o „svetskoj istoriji“, o tom smešno malom isečku ljudskog postojanja; i čak u takozvanoj svetskoj istoriji koja je u stvari galama oko poslednjih novosti, ne postoji zapravo nijedna važnija tema od prastare tragedije o mučenicima *koji su hteli da pokrenu baruštinu*. Ništa nije skuplje plaćeno nego onaj beznačajni deo ljudskog uma i osećanja na koji smo mi sada ponosni. Ali taj ponos jeste ono zbog čega nama sada biva gotovo nemoguće da one goleme vremenske tokove „običajnog morala“ koji su prethodili „svetskoj istoriji“, osetimo kao stvarnu i odlučujuću epohu koja je odredila karakter čovečanstva: epohu u kojoj su kao vrlina važili patnja, svirepost, licemerstvo, osveta i opovrgavanje uma, dok su se, na drugoj strani, opasno-

šću smatrali dobro osećanje, znatiženja, mir, sapatnja; epohu kada se na sažaljenje gledalo kao na pogrdu, na rad kao na pogrdu, na ludilo kao na božanski atribut, na promenu kao na nešto što je nemoralno i bremenito opasnošću! – Vi mislite da se sve to promenilo i da je, prema tome, čovečanstvo moralo izmeniti svoj karakter? O, vi poznavaoći ljudi, upoznajte sebe bolje!

19

Moral i zaglupljivanje. – Običaj predstavlja iskustvo onih što su nam prethodili o korisnom i štetnom; ali *osećanje za običaj* (moral) ne odnosi se na ona iskustva kao takva, nego na starost, svetost i neospornost običaja. I time to osećanje deluje protiv sticanja novih iskustava i ispravljanja običaja: to jest moral deluje protiv nastanka novih i boljih običaja: on zaglupljuje.

20

Slobodni delatnici i slobodni mislioci. – Slobodni delatnici, kada se uporede sa slobodnim misliocima, u nepovoljnijem su položaju zato što ljudi očiglednije trpe od posledica dela nego od posledica misli. Ako se, međutim, ima u vidu da ovi kao i oni traže zadovoljstvo i da slobodnim misliocima već izmišljanje i izgovaranje zabranjenih stvari pruža zadovoljstvo, onda su i jedni i drugi, što se tiče motiva, u istoj situaciji: a što se tiče posledica, odluka će čak biti protiv slobodnog mislioca, pod pretpostavkom da se ne sudi – kao što to čini sav svet – po onom što je najneposrednije i najočiglednije. Moraće da se povuku mnoge od uvreda koje su bile izgovorene protiv svih onih koji su *delom* prekršili neki običaj – oni se, uopšte uzev, zovu zločinci. Svako ko je prekršio postojeći običajni zakon, dosad se uvek smatrao najpre *rdavim čovekom*: ali kada se zatim, kao što se događalo, zakon nije mogao ponovo uspostaviti i ta se činjenica prihvatala, predikat se postepeno menjao; – istorija govori maltene samo o tim *rdavim ljudima* koji su kasnije *proglašeni za dobre*!

21

„*Pridržavati se zakona*“. – Ako potčinjavanje moralnom propisu ipak dâ rezultat drugačiji od obećanog i očekivanog i moralnom čoveku ne donese obećanu sreću, već – protivno očekivanju – nesreću i bedu, uvek preostaje izgovor savesnog i bojažljivog čoveka: „Nešto se propustilo u *izvođenju*.“ U najgorem slučaju, duboko pateće i ugnjetavano čovečanstvo čak će odlučno tvrditi: „Nemoguće je da se valjano izvede propis, mi smo sasvim slabi i grešni i potpuno nesposobni za moralnost, pa prema tome nemamo ni pravo na sreću i uspeh. Moralni propisi i obećanja jesu za bolja bića nego mi što smo.“

22

Dela i vera. – Protestantski učitelji još uvek šire onu temeljnu zabludu: kako je sve u veri i da iz nje moraju uslediti dela. To prosto-naprosto nije istina, ali zvuči tako zavodljivo da je već zavaralo druge mozgove kao što je zavaralo Luterov (to jest Sokratov i Platonov): iako protiv toga govori spoljašnji vid svih iskustava iz svih vremena. Najpouzdanije znanje ili verovanje nije kadro da delanju ulije moć i gipkost; to ne može da zameni vežbanje onog tananog mnogodelnog mehanizma, vežbanje koje je moralo da prethodi kako bi bilo šta moglo da se preobrazi iz zamisli u akciju. Pre svega i najpre dela! To jest vežbanje, vežbanje, vežbanje! „Vera“ koja tome pripada pojaviće se već – budite u to uvereni!

23

U čemu smo najsuptilniji? – Zato što se hiljadama godina mislilo da su *stvari* (priroda, oruđa, svojina svake vrste) takođe žive, da imaju dušu, da mogu naneti štetu i izbeći ljudske namere, osećanje nemoći među ljudima bilo je mnogo veće i mnogo češće nego što je moralo da bude: jer čovek je morao da se osigura od stvari, baš kao od ljudi i životinja, pomoću sile, prinude, laskanja, ugovora, žrtava – i tu je poreklo najvećeg dela praznoverja, to jest znatnog, *možda pretežnog*, pa ipak nemilice trošenog i nekorisnog

konstituenta celokupne delatnosti koju su ljudi do sada obavljali! – Ali, budući da je osećanje nemoći i straha bilo tako jako i tako dugo, gotovo neprekidno, pobuđivano, *osećanje moći* se razvilo do takve *suptilnosti* da je čovek u tom pogledu sada ravan najosetljivijoj vagi. Ono je postalo njegova najjača sklonost; sredstva otkrivena za stvaranje tog osećanja gotovo da čine istoriju kulture.

24

Dokaz propisa. – Uopšte uzet, valjanost ili nevaljanost nekog propisa, na primer propisa o pečenju hleba, dokazuje se tako što se u-njemu-obećani rezultat postiže ili ne postiže, pod pretpostavkom da se njega, propisa, tačno pridržavamo. Drugačije stoji sada stvar s moralnim propisima: jer, tu su upravo rezultati nevidljivi ili neodređeni. Ti propisi počivaju na hipotezama o najmanjoj naučnoj vrednosti koje ne mogu rezultatima ni da se dokažu ni da se opovrgnu: – ali, ranije, kada su nauke bile na samom svom početku i kada se vrlo malo toga zahtevalo pa da se nešto smatra *dokazanim*, ranije, dakle, valjanost ili nevaljanost nekog moralnog propisa određivala se na isti način kao što mi sada određujemo valjanost ili nevaljanost svakog drugog propisa: ukazivanjem na rezultat. Ako kod urođenika ruske Amerike važi propis: „Ne bacaj u vatru životinjske kosti, niti ih bacaj pred pse“, onda se on dokazuje na ovaj način: „Ako tako postupiš, nećeš imati sreće u lovu.“ Ali gotovo uvek u nekom smislu nema se „sreće u lovu“; nije lako da se u tom pravcu *opovrgne* valjanost propisa, naročito kada kazna pogađa zajednicu, a ne pojedinca; štaviše, uvek će se pojaviti okolnost koja, čini se, opravdava propis.

25

Običaj i lepota – Neka se u korist običaja ne prećuti da kod svakog onog ko mu se potčinjava potpuno, svom dušom i od početka, zakržljavaju organi napada i odbrane – telesni i duhovni: to jest on biva sve lepši! Jer, vežbanje tih organa i njima odgovarajućeg načina mišljenja jeste ono što ružnoću održava i čini je većom. Zato je stari pavijan ružniji nego mlađi, a mlada ženka pa-

vijana je čoveku najsličnija: dakle, ona je najlepša. – Neka se na osnovu toga izvuče zaključak o poreklu ženske lepote!

26

Životinje i moral. – Radnje koje se zahtevaju u uglađenom društvu: brižljivo izbegavanje smešnog, upadljivog, pretencioznog, potiskivanje svojih vrlina kao i svojih velikih prohteva, prilagođavanje, uklapanje, samosmanjivanje – sve se to kao društveni moral može u grubom vidu naći svuda, čak i na najnižem stepenu životinjskog sveta – i tek na tom stepenu vidimo svrhu svih tih dragih mera predostrožnosti: želi se izbeći svojim progoniocima i biti u povoljnom položaju pri traženju svoga plena. Zato životinje uče da se obuzdavaju i da se menjaju, da se menjaju tako što neke, na primer, svoje boje prilagođavaju boji okoline (pomoću takozvane „hromatske funkcije“), što se prave mrtve ili dobijaju oblike i boje druge životinje ili peska, lišća, lišajeva, gljiva (ono što engleski istraživači označavaju sa *mimicry*). Tako se pojedinac krije u opštem pojmu „čovek“ ili u društvu, ili se prilagođava kneževima, staležim, strankama, mišljenjima svoga vremena ili okolini: i svi suptilni načini da se pravimo kako smo srčeni, zahvalni, moćni ili zaljubljeni imaju svoje lako otkrivljive paralele u životinjskom svetu. Čak i smisao za istinu, koji je u stvari smisao za sigurnost, svojstven je čoveku koliko i životinji: čovek neće da dopusti da bude obmanut, neće da dopusti da bude prevaren od samog sebe, on s nepoverenjem sluša kako ga nagovaraju sopstvene strasti, on sebe obuzdava i stalno je na oprezu prema sebi; u sve to životinja se razume baš kao i čovek, kod nje, takođe, vladanje sobom potiče iz smisla za stvarno (iz razboritosti). Isto tako, ona posmatra uticaje koje vrši na predstavu drugih životinja, ona odatle uči da gleda natrag na sebe, da sebe uzima „objektivno“, ona ima svoj stepen samosaznanja. Životinja procenjuje kretanja svojih protivnika i prijatelja, ona uči napamet njihova svojstva, ona se sprema za njih: ona odustaje od borbe protiv jedinki određene vrste, a isto tako ona iz načina na koji se približavaju neke vrste životinja može da odgonetne da imaju miroljubive i koncilijantne namere. Počeci pravednosti, kao i razboritosti, ume-

renosti, odvažnosti – ukratko, svega što nazivamo *sokratovskim vrlinama*, jesu *životinjski*: posledica onih nagona koji nas uče da tražimo hranu i da se klonimo neprijatelja. Ako sada imamo u vidu da se čak i najviši čovek samo uzdigao i profinio u *vrsti* svoje hrane i u svom pojmu onog što je neprijateljsko prema njemu, onda neće biti nedozvoljeno da se čitav moralni fenomen označi kao životinjski.

27

Vrednost verovanja u nadljudske strasti. – Institucija braka uporno održava verovanje da ljubav, iako strast, ipak može da traje, čak da trajna, doživotna ljubav može da se postavi kao pravilo. Zbog te žilavosti jednog plemenitog verovanja, uprkos činjenici da se ono vrlo često i gotovo po pravilu opovrgava i da ono, dakle, jeste *pia fraus*⁵, brak je ljubavi dao uzvišeniju plemenitost. Sve institucije koje nekoj strasti priznaju *verovanje u njenu trajnost* i odgovornost za njenu trajnost, protiv suštine strasti, dale su joj novi rang: i sada onaj koga obuzme takva strast, više sebi ne veruje da je njome ponižen ili ugrožen, već da je uzvišen u sopstvenim očima i u očima sebi ravnih. Pomislimo na institucije i običaje koji su od vatrene predanosti trenutka stvorili večnu vernost, od nastupa gneva večnu osvetu, od očaja večnu tugu, od nehotične i samo jednom izgovorene reči večnu obavezu. Svaki put se takvim preinačivanjem pojavljivalo vrlo mnogo pritvornosti i laži: svaki put takođe, i po tu cenu, pojavljivao se nov *nadljudski* pojam koji uzdiže čoveka.

28

Raspoloženje kao argument. – Šta je uzrok radosne odlučnosti za delanje? – to pitanje je mnogo zaokupljalo ljude. Odgovor koji je najstariji i koji još uvek čujemo jeste: „Bog je uzrok; na taj način daje nam da shvatimo kako se on slaže s našom vo-

⁵ Blagočestiva laž. – *Prim. prev.*

ljom.“ Kad se nekad o nameri pitalo proročanstvo, čovek je želeo da od njega kući donese onu radosnu odlučnost; i svako je, ako mu se duši nametnuo veći broj mogućih radnji, odgovarao na sumnju rečima: „Učiniću sve što donosi ono osećanje.“ Nije se, dakle, odlučivalo za najrazboritije, već za nameru čija je slika prožimala dušu hrabrošću i nadom. Dobro raspoloženje se kao argument postavilo na tas i preteglo je razboritost: zato što se raspoloženje tumačilo na praznoveran način kao učinak boga koji obećava uspeh i koji dopušta da kroz to raspoloženje njegov um govori kao najviša umnost. Neka se sada razmisli o posledicama takve predrasude kada su se pametni i moći željni ljudi njome služili – i još se služe! „Stvorimo raspoloženje!“ – time se mogu zamieniti svi razlozi i pobediti svi protivrazlozi!

29

Glumci vrline i greha. – Među ljudima starog veka koji su postali čuveni po svojoj vrlini bilo je, izgleda, vrlo mnogo onih koji su *glumili pred samima sobom*: biće da su naročito Grci, kao pravi glumci, činili to sasvim nehotice i da su mislili da je to dobro. Osim toga, svako sa svojom vrlinom *takmičio se* s vrlinom nekog drugog ili svih drugih: kako da se ne primeni svaka vrsta umetnosti da bi se pokazala svoja vrlina, pre svega pred samim sobom, već i zbog samog vežbanja! Kakva korist od vrline koju čovek nije mogao da pokaže i koja nije umela da sebe pokaže! – Hrišćanstvo je stalo na put tim glumcima vrline: zauzvrat ono je izmisilo odvratno razmetanje i paradiranje grehom, ono je donelo *lažnu* grešnost (do dana današnjeg ona važi za „dobar ton“ među dobrim hrišćanima).

30

Rafinovana svirepost kao vrlina. – Evo moralnosti koja sasvim počiva na *nagonu da se bude različit* – ne mislite suviše lepo o njoj! Kakav je to zapravo nagon i koja misao leži iza njega? Mi želimo da naš izgled *zada bol* drugome i da u njemu izazove zavist, osećanje nemoći i poniženosti; dajemo mu da oseti gorčinu

svoje sudbine tako što mu na jezik stavljamo kap *svog* meda i što ga oštro i zlorado gledamo u oči dok činimo to tobožnje dobro delo. On je postao ponizan, i sada je savršen u svojoj poniznosti – potražite one koje je već odavno želeo time da muči! Vi ćete ih već naći! On pokazuje samilost prema životinjama, i zbog toga mu se dive – ali upravo time on je hteo da svoju svirepost iskali na izvesnim ljudima. Eto velikog umetnika: zadovoljstvo koje je predosetio u zavisti svog savladanog protivnika nije davalo mira njegovoj snazi sve dok nije postao velik – koliko je gorkih trenuta taku koštalo duše drugih to njegovo postajanje velikim! Čednost kaluđerice: s kakvom osvetoljubivošću ona gleda žene koje drugačije žive! – Tema je kratka, varijacije na nju mogle bi da budu bezbrojne, ali ne i dosadne – jer to je još uvek suviše paradoksalna i gotovo bolna novost da moralnost onog „da se bude različit“ jeste na kraju krajeva uživanje u rafinovanoj svireposti. Na kraju krajeva – to ovde znači: svaki put u prvoj generaciji. Jer, kad se *nasledi* navika bilo kojeg distinktivnog delanja, ipak se ne nasleđuje i misao koja stoji iza njega (nasleđuju se samo osećanja, ali ne i misli): i pod pretpostavkom da se ta misao ne reprodukuje vaspitanjem, već u drugoj generaciji ne postoji više pri takvom delanju uživanje u svireposti: već jedino postoji uživanje u navici kao takvoj. Ali *to* uživanje jeste prvi stepen „dobra“.

31

Ponos na duh. – Ljudski *ponos* koji se opire učenju o poreklu od životinja i između prirode i čoveka postavlja veliku provaliju – taj ponos ima svoj temelj u *predrasudi* u onome šta je duh; i ta predrasuda je relativno *mlada*! U dugoj preistoriji čovečanstva duh se pretpostavljao svuda i nije se pomišljalo da se poštuje kao čovekovo preimućstvo. Pošto se, naprotiv, duhovno (uz sve nagone, pakosti i naklonosti) učinilo zajedničkim dobrom i, prema tome, dostupno svakome, primitivno čovečanstvo nije se stidelo što potiče od životinja ili drveća (*ugledni* rodovi su se smatrali počastvovanim takvim legendama) i u duhu je gledalo ono što nas povezuje s prirodom, a ne ono što nas od nje razdvaja. Tako se čovek odgajao u *skromnosti* – a što je takođe bilo posledica *predrasude*.

Fridrih Niče

ZORA

MISLI O MORALNIM PREDRASUDAMA

S nemačkog preveo

Božidar Zec

Za izdavača

Dijana Dereta

Glavni urednik

Aleksandar Šurbatović

Likovno grafička oprema

Marina Slavković

Treće DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-070-1

Tiraž

1000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011 23 99 077, 23 99 078

w w w . d e r e t a . r s

Knjižare DERETA

Knez Mihailova 46, tel: 011 26 27 934, 30 33 503

Banovo brdo, Dostojevskog 7, tel: 011 30 58 707, 35 56 445

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

17.022

179.8

14 Ниче Ф.

НИЧЕ, Фридрих Вилхелм, 1844–1900

Zora : misli o moralnim predrasudama / Fridrih Niče ; s
nemačkog preveo Božidar Žec. – 3. Deretino izd. – Beograd
: Dereta, 2016 (Beograd : Dereta). – 260 str. ; 21 cm. –
(Izabrana dela / Fridrih Niče)

Izv. stv. nasl.: Morgenröte / Friedrich Nietzsche. – Tiraž
1.000. – Napomene uz tekst.

ISBN 978-86-6457-070-1

a) Морал

COBISS.SR-ID 223572748